

ներն յիշատակեցինք՝ ըսելով թէ ասական գրականութեամբ մուտ գտնելու էր։ Եւ որպէս որ փոքր կերպարանադիրութիւնն է այն՝ որ գրականութեան գործունէութիւնն եկեղեցական շրջանէն դուրս ելլելով, հաղորդեցաւ նաեւ աշխարհականաց, որ անմիջապէս միջամտեալ եղան մատենագրութեան։ Այսպէս Թ. Գարսեւի վերջեր Մանթար Հերացի բժշկականն է գլխի անցաւ ուսումնասիրելու եւ զինուորական կարգէ աշխարհականաց, որ — թէ եւ ոչ այնչափ բազմութեամբ որչափ յառաջագոյն եկեղեցականք — հետզհետեւ իրարու յաջորդեցին, եւ ասական մատենագրութիւնն այլեւսլլ գրուածովք ճիւղացուցին։ Ուստի մին ի յատուկ նկարագրաց այս նոր գրականութեան՝ եղաւ աշխարհականութիւն, զոր օրինակ հին գրականութեանն էր եկեղեցականութիւն։

Բայց այս յատկութիւն նորոյն այնչափ բացարձակ չէր որչափ հնոյն։ Ասան զի ոչ ասկալ եկեղեցականք եւս մասնակեցեան ասական գրականութեանց, թէ եւ յառաջին ժամանակն որչափ յարապիկ նշանաց կրնայ գուշակուիլ՝ իբր ականայ եւ ստիպելու, զիստարարար յարգունին գրելու առթիւ, որոյ պաշտօնական լեզուն էր նոյն ասական բարբառն։ Այս օրինակն արդէն բաւական ժամանակ յառաջ տուած էր Ներսէս Լամբրոնացի՝ իւր առ Լեւոն թագաւոր դրած զրաբար նամական՝ յոր շատ աւելի ասականութիւն խառն է քան իւր այլ գրուածոց մէջ։ — Այսպէս մեծն վարդան Վ. Արեւելցի առ Հիթլուժ թագաւոր, այսպէս միւս վարդան կամ վարդապետ, այսպէս Գրիգոր Վաթիկոս Անուարդեցի եւ այլք։ Այս ականայ ասական գրողներուն կարգէ կրնայք գտաւ նաեւ զՅովհ. Երզնկացի, որ ի նոյն բռնագատեայ կ'երեւայ ի խնդրոյ վաղեմանի իշխանի, որ իրմէ խնդրած էր գրել իւր «Յաղագոս իմաստիկն շարժման» զիբն, որոյ սկիզբն իբր թէ ինք զինք կը ջատագովէ նոյնպիսի լեզու ի կիր արկանելուն համար, ինչպէս տեսանք նախնիւթայ (7) Հատածին մէջ, թէ եւ աւելի ասականութեան կրնայ համարուիլ քան թէ իսկպէս ասական։ — Ասկայն անցմամբ ժամանակին, ըստ մասին գաղափարաց փոփոխութիւնն, ըստ մասին եւս գրաբար գրելու վարժութիւնը նուազելով, նաեւ եկեղեցականք աշխարհականաց պէս՝ ստեպ նոյն խառն բարբառով եւս կը գրէին։ Այսպէս մինչեւ ցայժմ ի մեր ձեռն հասած ասական կամ ասականաւան գրութեանց մէջ կան նաեւ շատ եկեղեցականաց աշխատութիւնք։

Անմայց փոփոխութեամբն ընտանի էր որ փոխուէր նաեւ մատենագրութեան նիւթն։ Իւրաքանչիւր հնդկանի իւր գրուածոցն մէջ կը զբաղէր այնու՝ որ իւր վիճակին կամ գործունէութեան շրջանին ներքեւ է։ Եկեղեցական մատենագիրք մեծագոյն մասամբ գրած էին եւ կը գրէին քրոնական նիւթոց վրայ։ այնպէս որ անոնցմէ մեզի մնացած գրող մէջ, եթէ ի բաց առնենք զպատմականն, հայգի քանն մի գիրք կը գտնենք արտաքին կամ ուսումնական նիւթոց վրայ։ Ինչպէս որ բնական էր այս, նոյնպէս բնական էր որ աշխարհականք ալ առաւելապէս աշխարհական կամ արտաքին նիւթոց նուիրէին իրենց գրիչն, գրէին ուսումնական ճիւղ

ներու վրայ՝ ինչպէս որ իւրաքանչիւր վիճակի հետք կը բերէր։

Այս ամենայն կը տեսնենք ի յաջորդ Հատածս, յոր պիտի խառնք ասականն Մատենագրութեան վրայ։

(Հարաւանիւն։)

4. 2. 8.

Գ Ր Ա Կ Ա Ն

Բ Ա Փ Փ Ի Դ

Հիշուր Մէլիք-Յակոբեան՝ Բաթիկ Ապրիլ 25 Մայիս 7ին վախճանեցաւ իբր 53 տարեկան հասակին մէջ։ Համալսարն Բաթիկ 30 ամեայ անխնոյ գործունէութեամբ մի քան զմի ընտիր բազմութիւ վէպերով ազդին գրական ազգատ գանձանակն հարստացուցած է։ Ռուսահայոց ներկայ գրականութեան մէջ տեսնուած ինքնագիր ազգագրական-վիպական եւ տեղագրական երկասիրութեանց հոսանաց սկիզբն, գրգիշն ու գլուխն էր Բաթիկ։

Ազգային լրագիրք իրաւամբ ողբացին տաղանդաւոր վիպագրին տարածած մահն։ Այս է ամէն հայ գրագիտաց հետ նաեւ մեր միջիծարական վիպութիւնն, որ Բաթիկ բազմամեան հայր եղաւ հայ վիպագրութեան, եւ ծնաւ ոչ միայն բազմութիւ գրուածները այլ եւ գրողներ։

ՊԵՏԱՊՈԼԻՏԻՆ ԷՆՈ ԼՐԵՂՈՒԹԵԼՆ

Ի ՍԿՋԵՐՆԵ ՄԻՆՉԵԻ ՄԵՐ ԺԱՄԵՆՈՒՐ

Բ. ՇՐՋԱՆ

1840-Է. ՄԻՆՉԵԻ 1860:

(Հարաւանիւն։)

13. ՀԱՅԵՐԵՆԱՍԻՐ.

Շաքաթաթիթ, Զփուռնիս 1843—1846: Իսթ. Խ. Յ. Միջիթուրուտանց: Տիւ. Արագածոտնեաց Բնիկնոյնեան:

ԱՆԷԼԵՆԱ ԱՆԷԼԵՆԱՆ ԻՐ ԳՈՒԼԻՆ ԸՆԹԱԳՔՈՒՆ ԼՐԱԳՐԱՆԻՒՆԸ ՉԴԻՆՈՒՄ ԼՍՈՅ ԻՐԵԼԻՆԸ, այնպէս որ իրմէ քիչ մ'ետքը նոյն քաղաքի հետզհետեւ նոր լրագիրներ ծնաւ։ 1843ին քանի մ'ուսումնասէր ՉԴԻՆՈՒՄԻՆԵՐ ԱՆԷԼԵՆԱՆ ԷՆՈՅ ԸՆԴԵՐՈՒՄԻՆԸ հաստատեցին, եւ նոր տպարան մը բացին ազգին օգտակար գրքեր հասցընելու նպատակաւ։ Այս ընկերութեան երախայ-

¹ Յետ ի մատուարի՝ Անգլիան 1888, Թ. 16, ՄԷԼ. 1888, Թ. 48: Բաթիկի երկասիրութեանց վրայ տես Կ. Յիւրեանի ընտիր յօդուածն ի Հնդկաւ Եւրոպայ, 1887, Թ. 8: